

Pilot
**Kennisplatform
online samenleving**

Interdepartementale verkenning
in samenwerking met universiteiten en kennispartners
naar maatschappelijke opgaven
die voorkomen uit de COVID-19 pandemie en
leiden tot een online samenleving

*Versie 1.4
20 september 2020*

Als departementale kenniscoördinatoren / chief science officers binnen de Rijksoverheid willen wij departementsoverstijgend en vanuit een lange termijn perspectief overzicht en samenhang aanbrenge in de maatschappelijke en beleidsmatige opgaven die voortkomen uit en/of versterkt worden door Covid-19. We kijken op basis van bestaand (wetenschappelijk) onderzoek wat hierover reeds bekend is en expliciteren bij kennisleemtes nieuwe kennisvragen.

Hiertoe organiseren we rondom een viertal domeinen drie rondes van kennisateliers met beleidsmakers en onderzoekers. Alle input verwerken we in een interactief kennisdossier met kansen en risico's, de bijbehorende dilemma's en een aanzet voor een kennisagenda. Vanuit onze onafhankelijke rol proberen wij hiermee enerzijds bij te dragen aan een interdepartementale onderzoeksprogrammering en anderzijds aan op bewijs gebaseerde beleidsontwikkeling.

SZW, VWS, JenV, OCW, BZK, I&W, EZK en BZ

1. AANLEIDING EN CONTEXT

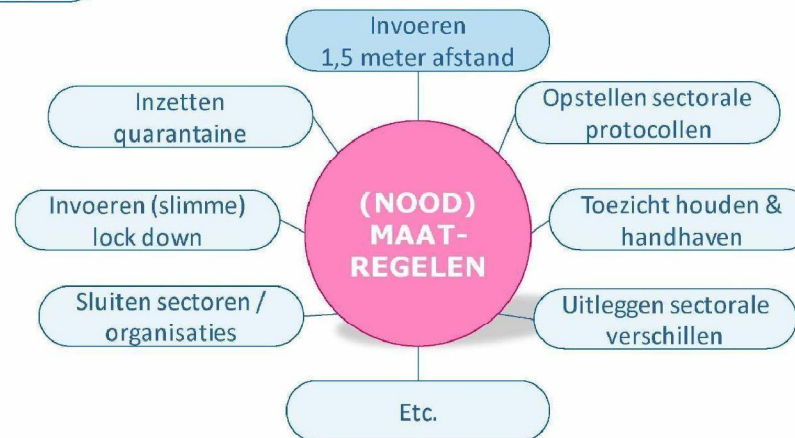

Het begon met de uitbraak van Covid-19

- › Covid-19 heeft geresulteerd in allerlei **maatschappelijke disrupties**. Dit zorgt voor diverse *nieuwe* maatschappelijke **opgaven** op korte en lange termijn en in het vergroten of veranderen van reeds *bestaande* opgaven
- › De maatschappelijke impact is groot en **meerdere beleidsterreinen** worden *tegelijktijd* en *intensief* geraakt
- › Om nu en straks effectief beleid te kunnen maken is het van belang om een **juiste analyse** te hebben van crisis, maatregelen en effecten
- › Als departementale kenniscoördinatoren/chief science officers (CSO) vanuit de rijksoverheid willen we hieraan bijdragen door samen met de wetenschap vanuit een **integraal en lange termijn perspectief** de samenhang tussen relevante kennisvragen te identificeren
- › Bezien vanuit deze verschillende domeinen kunnen departementen hun **kennisvragen** en hun kennisbehoeften richting kennispartners scherper articuleren.
- › Wij richten ons op thema's die **integraal** zijn en waarvoor momenteel **minder aandacht** is
- › Er is gekozen voor de titel **online samenleving** omdat veel van de ontwikkelingen de beweging richting een online samenleving versnellen. Dit is dan ook de **lens** waardoor wij kijken. Dat neemt niet weg dat er ook veel aandacht is voor **fysieke** gevolgen.

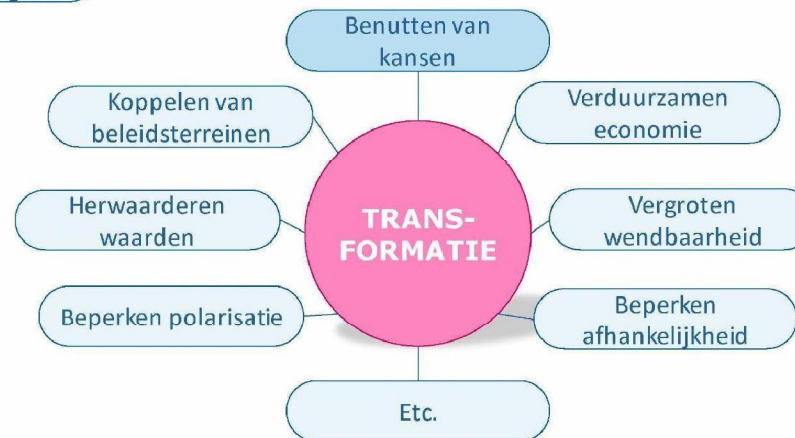

Beperken verspreiding door inperken vrijheid

Herstellen gevolgen & vernieuwen systeem

Op bewijs gebaseerde beleidsontwikkeling

Vanuit **beleid** streven departementen continu naar het maken van beleid dat werkt in de praktijk door zich te baseren op bewezen inzichten

+

Nieuw netwerk van **chief science officers** wil vanuit onafhankelijke rol bijdragen aan Covid-19 gerelateerde opgaven

Vanuit **onderzoek** streven universiteiten en kennisorganisaties continu naar het ontwikkelen van nieuwe wetenschappelijke inzichten met (in)directe gevolgen voor de praktijk

+

In samenwerking met **decanen sociale wetenschappen** en **KNAW** beschikbare wetenschappelijke kennis inzetten voor coronacrisis₇

Wat we (aanvankelijk) observeerden

- I. Gefragmenteerde beleidsmatige doorvertaling van Covid-19
- II. Prioriteit op fysieke gezondheid en economie
- III. Focus op wegnemen van negatieve effecten coronacrisis
- IV. Beperkte kennisbenutting en explicitering van kennisbehoeftes
- V. Weinig coördinatie richting planbureaus en kennispartners
- VI. Focus op korte termijn effecten en (steun en herstel)maatregelen

Wat we daarom beogen

- I. Identificeren van **interdepartementale interdependenties** en bijbehorende **dilemma's** als gevolg van Covid-19
- II. Richten op vraagstukken die **nu blijven liggen**
- III. **Verruimen scope** naar andere aspecten dan gezondheid en economie
- IV. Ook aandacht hebben voor de **kansen** van de coronacrisis en benoemen wat er (nu) voor nodig is om deze te kunnen verzilveren
- V. Benutten van **bestaande wetenschappelijke kennis** en identificeren van nog **onvervulde kennisbehoeftes**
- VI. Vanuit interdepartementale **samenhang** departementale **vraagarticulatie** richting kennispartners bevorderen
- VII. Vormgeven van **interdepartementale samenwerking** op kennisgebied (vandaar pilot)

Wat we gaan doen

- I. Uitvoeren **quick scan** van recente relevante publicaties / initiatieven
- II. Uitwerken **analysekader** langs interdepartementale thema's
- III. Organiseren van **ontmoetingen** tussen beleidsmakers en onderzoekers
  - Ophalen **bestaande kennis** bij experts
  - Expliciteren van nog **onbeantwoorde kennisvragen**
- IV. Opstellen en agenderen **interactief kennisdossier** met interdepartementale interdependenties, dilemma's en kennisvragen

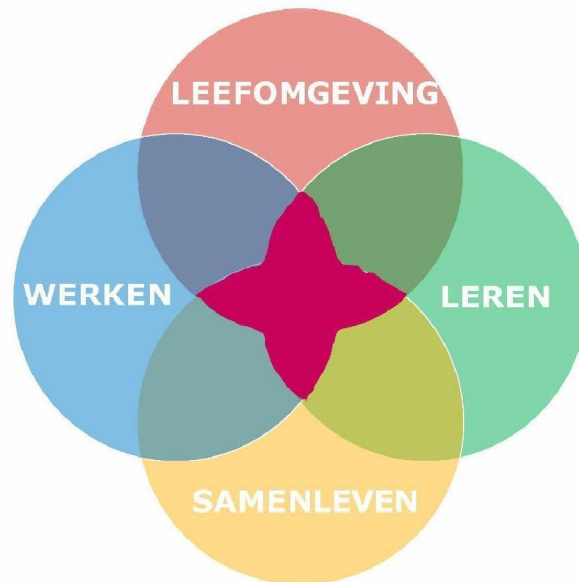
Karakter van een pilot

Het Kennisplatform online samenleving is bedoeld om op een drietal vlakken dingen uit te proberen. De ervaringen die we hiermee opdoen, gebruiken we bij gezamenlijke initiatieven in de toekomst.

- › **Interdepartementale samenwerking cso's:** Niet eerder hebben we als cso's van verschillende departementen gezamenlijk aan een project gewerkt. Er bestaat wel enthousiasme om vaker vanuit onze specifieke rol onderwerpen te agenderen.
- › **Dialoog tussen beleidsmakers en wetenschappers:** Hoewel er natuurlijk vaker samenwerking is tussen beleid en onderzoek, hebben niet alle betrokken departementen ervaringen met een kennisplatform zoals deze.
- › **Onafhankelijke agendering rondom complex thema:** Wij hebben dit initiatief als cso's zelf geïnitieerd, zonder ambtelijke opdracht. We gaan op basis van het kennisplatform inhoudelijke kennisvragen agenderen richting SGO. De vorm van een interactief kennisdossier is daarbij ook een nieuwe vorm waarbij we moeten ervaren hoe dat uitpakt voor een complex vraagstuk zoals deze.

Onze vier thematische aanvliegroutes

Deze indeling:

- > sluit aan bij de kerntaken van de rijksoverheid uit de Grondwet
- > is herkenbaar voor belevingswereld burgers en organisaties
- > biedt voldoende speelruimte
- > biedt structuur voor zowel voor de korte als de lange termijn
- > maakt vertaalslag voor beleidsmakers naar eigen dossier makkelijk

Daarnaast aantal doorsnijdende thema's:

- > Internationale aspecten
- > Gedragsaspecten
- > Scheidslijnen
- > Economische impact

2. UITWERKING THEMA'S

1. Leefomgeving: privé en publieke ruimte

De rol die de fysieke ruimte speelt in een online samenleving zal veranderen. Mensen zullen meer vanuit huis hun werk kunnen doen wat andere eisen stelt aan de inrichting van huizen en het type woningaanbod. Er is sprake van een integratie van werk en privé. Wanneer het forenzen verkeer afneemt zal het klimaat hier wellicht de positieve gevolgen van ondervinden. De drukte in steden, met bijbehorende woningprijsproblematiek, kan verminderen doordat sommige mensen ook vanuit het platteland met collega's online kunnen samenwerken. De wijze waarop mensen online boodschappen doen, zal ook effecten hebben op de leefbaarheid in dorpen en steden.

1. Leefomgeving

VOORBEELDEN VAN INTERDEPARTEMENTALE RELATIES	KANS/ RISICO	BETROKKEN MINISTERIES
▪ Meer thuiswerken resulteert in minder woon-werk verkeer	K	SZW, I&W
▪ Minder woon-werk verkeer draagt bij aan beter klimaat (minder CO ₂ uitstoot)	K	SZW, EZK
▪ Meer thuiswerken draagt bij aan ontstedelijking (verplaatsing van stad naar platteland)	K/R	I&W
▪ Meer ontstedelijking draagt bij aan verlaging druk in steden en lagere woningprijzen	K	BZK, I&W, EZK
▪ Meer online winkelen resulteert in leegstand en verdwijnen van fysieke winkels	K/R	EZK, BZK
▪ Minder fysieke winkels verkleint de aantrekkelijkheid/ leefbaarheid van dorpen en steden	R	BZK, I&W
▪ Minder mobiliteit stelt hogere eisen aan directe leefomgeving	K	BZK, I&W
▪ Meer onderwijs op afstand vraagt om andere inrichting van huizen en ander woningaanbod	K/R	SZW, BZK

2. Werken: Online (thuis)werk

Hele sectoren zijn door de coronacrisis geraakt, waardoor veel mensen hun baan hebben verloren. Daarvoor zijn door de overheid allerlei steunmaatregelen uit de grond gestampt. Tegelijkertijd zijn er sectoren waarin is gebleken dat werk ook heel goed op afstand kan worden uitgevoerd. Veel mensen geven aan ook na de crisis meer thuis te willen gaan werken. Dit resulteert vervolgens wel in allerlei praktische vragen over de consequenties van werken op afstand. Maar ook over de voorwaarden die hiervoor nodig zijn om dit gezond, veilig en eerlijk te kunnen doen. De online samenleving maakt het ook makkelijker om over landsgrenzen heen te werken, wat kan resulteren in het verplaatsen van werk.

2. Werken

VOORBEELDEN VAN INTERDEPARTEMENTALE RELATIES	KANS/ RISICO	BETROKKEN MINISTERIES
▪ Meer vrijheidsbeperking resulteert in verschuiving/einde van bestaansrecht sectoren	K/R	SZW, EZK
▪ Des te meer problematische sectoren des te belangrijker is wendbaarheid	K/R	EZK, SZW, OCW
▪ Discussie financiële waardering cruciale beroepen neemt toe bij tekorten en werkdruk	K	VWS, OCW, SZW
▪ Meer thuiswerken resulteert in meer problemen met gezondheid	R	SZW, VWS
▪ Meer thuiswerken heeft gevolgen voor de verdeling van werk, huishoudelijk werk, (mantel)zorg	K/R	SZW, OCW
▪ Meer thuiswerken maakt sneller/betrouwbaarder internet connectiviteit noodzakelijker	K/R	EZK, I&W
▪ Meer thuiswerken maakt langer woon-werk verkeer mogelijk	K	I&W, EZK, SZW
▪ Meer mogelijkheden voor thuiswerken vergroot participatie minder validen	K	SZW, VWS
▪ Meer thuiswerken heeft consequenties voor de rol van de overheid als werkgever	K/R	BZK

3. Leren en ontwikkelen

- > Tijdens de coronacrisis is het onderwijs in alle sectoren (funderend onderwijs, mbo, ho) waar mogelijk digitaal doorgegaan. Digitalisering is in de crisis hét middel gebleken om de continuïteit te waarborgen en zorgde voor de nodige flexibiliteit door het leren plaats- en tijdonafhankelijker te faciliteren. Mede door de digitale impuls in het onderwijs ligt er nu een window of opportunity om op bepaalde veranderingen voort te bouwen en langlopende beleidsdiscussies in een nieuw evenwicht te brengen (o.a. vanwege veranderingen op de arbeidsmarkt en verminderde internationale mobiliteit). Tegelijkertijd zijn er zorgen rondom kansengelijkheid en kwetsbare groepen en rondom de kwaliteit van het online onderwijs. Voor wat betreft dat laatste zien we kwaliteitsverschillen tussen scholen en tussen sectoren.

3. Leren en ontwikkelen

VOORBEELDEN VAN INTERDEPARTEMENTALE RELATIES	KANS/ RISICO	BETROKKEN MINISTERIES
▪ Online onderwijs heeft mogelijk consequenties voor ongelijkheid in het onderwijs	K/R	OCW, SZW, BZK
▪ Online onderwijs vraagt om andere vaardigheden van leerkrachten/docenten	K/R	OCW, SZW
▪ Grotere economische onzekerheid vraagt om grotere wendbaarheid van werkenden	K/R	SZW, OCW, EZK
▪ Online onderwijs vergroot internationale concurrentie van onderwijsinstellingen	K/R	OCW, BZ
▪ Online onderwijs heeft mogelijk consequenties voor ongelijkheid in het onderwijs	K/R	OCW, SZW, BZK
• Online onderwijs stelt andere eisen aan huisvesting (incl hardware)	K/R	OCW, BZK
▪ Online onderwijs stelt andere eisen aan studentenhuisvesting	K/R	OCW, BZK
▪ Veranderingen in reizen, consumeren en recreëren vergroot de noodzaak tot bij- en omscholing	K/R	OCW, BZK, ?

4. Samenleven: Rechtvaardig, eerlijk en veilig

Alleen samen kunnen we Covid-19 verslaan. Maar samen leven komt onder druk te staan. Maatschappelijke scheidslijnen die er al waren verhardden.

Bestaansonzekerheid, angst om de gezondheid kan leiden tot maatschappelijke onrust en kwetsbaarheid. De verschuiving van de fysieke wereld naar de online wereld roept nieuwe vragen op ten aanzien van online gedrag en de rol van de overheid. Ook de afhankelijkheid van techreuzen vraagt extra aandacht voor maatschappelijke samenhang en databescherming.

4. Samenleven

VOORBEELDEN VAN INTERDEPARTEMENTALE RELATIES	KANS/ RISICO	BETROKKEN MINISTERIES
▪ Groei van social media heeft gevolgen voor de ontwikkeling van radicalisering	K/R	J&V, BZK
▪ Digitalisering van de samenleving zorgt voor uitdagingen op het gebied van cyber-crime/security	R	J&V, BZK
▪ Digitalisering brengt risico's met zich mee op het gebied van privacy	K/R	J&V, BZK, EZK
▪ Online dienstverlening neemt een vlucht en heeft verregaande gevolgen voor de uitvoering van sociale zekerheid	K/R	SZW, BZK
▪ Groei van social media zorgt voor uitdagingen op het gebied van fake news, complotten en desinformatie	R	J&V, BZK
• Digitalisering van de samenleving verandert patronen rondom typen criminaliteit (zoals bijv. cybercrime)	K/R	J&V,

2. PLAN VAN AANPAK

Globale planning van de pilot

<i>Okt. (41-44)</i>	Uitnodigen deelnemers en nader voorbereiden
<i>Nov. (45-48)</i>	Vormgeven digitaal platform voor deelnemers
<i>Jan. (02-04)</i>	Houden en verwerken 1^e ronde kennissessies voor elk thema
<i>Feb. (5,6,8)</i>	Houden en verwerken 2^e ronde kennissessie voor integratie
<i>Mrt. (09-13)</i>	Houden en verwerken 3^e ronde kennissessie voor integratie
<i>Mrt. (09-13)</i>	Interdepartementale wetenschapsweek
<i>Apr. (13-17)</i>	Uitwerken en afstemmen concept synthese kennisdossier
<i>Mei (18-21)</i>	Opleveren en presenteren definitief kennisdossier SGO

Globale opzet sessies 1^e ronde kennissessies: *wat is onze opgave?*

- > Drie sessies van een middag (13.00-17.00)
  - 10 beleidsmedewerkers en 10 wetenschappers
  - Procesbegeleider die sessies voorziet en een technisch moderator
  - Notulist die bij alle sessies aanwezig is om verslag te leggen en een redacteur die het synthese stuk schrijft
- > Per deelnemer tijdsinvestering van 24 uur
  - 3 sessies van 4 uur + per sessie 3 uur voorbereiding/actiepunten + deelname aan wetenschapsweek + feedback op stukken
- > Opzet kennisateliers
  - 1) Wat is onze opgave?
  - 2) Wat weten we wel / wat weten we niet?
  - 3) Wat kunnen we doen?

Rol ZonMW

- › Ondersteunen bij vormgeven **Quick-scan**
- › Het **identificeren** van relevante **onderzoekers en beleidsmakers** voor de domeinen werken, leren, wonen en samenleven.
- › Het **organiseren** van de twaalf **werksessies** van een dagdeel.
- › Het **inrichten** van een digitale **samenwerkingsruimte**.
- › Opstellen van het **kennisdossier** met **interdepartementale opgaven** en **bijbehorende dilemma's**.

Ingrediënten uiteindelijk kennisdossiers

	THEMA: LEEFOMGEVING	UITKOMSTEN IN BULLITS
<i>Wat is onze opgave op dit domein?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lange termijn knelpunten • Lange termijn kansen • Maatschappelijke opgaven 	<ul style="list-style-type: none"> • • •
<i>Wat weten we er wel/niet van?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Onderliggende dilemma's • Belangrijkste inzichten • Belangrijkste kennisvragen 	<ul style="list-style-type: none"> • • •
<i>Wat kunnen we eraan doen?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Opgave rijksoverheid • Handelingsrepertoire • Benodigde randvoorwaarden 	<ul style="list-style-type: none"> • •